

C. Warnkeová: „Abstraktní“ společnost

Praha, Academia 1977, 125 s.

Drobnou knížku C. Warnkeové (vědecké pracovnice z NDR) s názvem „*Abstraktní společnost*“ vydala v českém překladu Academia v roce 1977. Podtitul „Systémové vědy jako poselství spásy ve společenských modelech Parsonse, Dahrendorfa a Luhmanna“ naznačuje, že práce obsahuje téma sociologicky neobyčejně závažné a zajímavé.

Toto lákavé předznamenání nevyznívá při četbě naprázdno. C. Warnkeová se snaží velmi podrobně a s odpovídající sociologickou i filozofickou hloubkou analyzovat vývoj sociálních teorií, jež produkuje myšlení současného imperialismu.

Prvé dvě kapitoly: *O vztahu dialektiky a systémových věd a Abstraktně obecný nebo konkrétně obecný pojem společnosti* jsou vlastně metodickou propedeutikou, která objasňuje základní odlišnost marxistického pojetí společenskovědní teorie ve srovnání se spekulativními konstrukcemi současné buržoazní vědy. Tento obecný a teoretický vstup je velmi vhodný. Současná buržoazní teorie, disponující velmi širokým marxologickým zázemím, falzifikujícím řadu kategorií, totiž velmi často používá pojmů, jež jsou sice všeobecně rozšířeny, mají však v marxismu-leninismu jiný význam než v buržoazní filozofii a sociologii. Bez přesného ujasnění rozdílů (zejména rozdílného chápání pojmů dialektika, systémové vědy, společenská struktura atd.) vždy hrozí čtenáři nebezpečí, že podlehne konvergenčním iluzím.

V dalších třech kapitolách jsou pak kriticky rozebrány společenskovědní konstrukce T. Parsonse, R. Dahrendorfa a N. Luhmanna. Všichni tři usilují o obecnou teorii společnosti, chápanou *expresis verbis* nebo *implicitně* jako „moderní“ proti váhu historického materialismu. Na základě velmi podrobných rozborů se autorce podařilo prokázat, že heslo „dále než Marx“ nebo tendování k pseudomodernosti nejsou ve skutečnosti ničím jiným než návratem k dávno překonaným filozofickým stanoviskům.

V tomto duchu představuje hned první konstrukci, Parsonsovu sociologickou teorii, která – i když není formou textace protimarxisticky útočná – nese všechny atributy „Anti-Marxe“. Odlišnost je zejména v tom, že zatímco Marx stavěl vždy otázku „jak se vyvíjí společnost“, Parsonsovi jde jen o problémy její stability. Společnost v Parsonsově pojetí má jednu univerzální strukturu a jednu univerzální funkci, reprezentující *de facto* ve stylizované formě praktické a ideologické potřeby státní monopolistického kapitalismu. A protože je univerzální, je i kvalitativně neměnitelná. Nezná žádné dějiny ve vlastním slova smyslu, nýbrž jen změny stavu, tedy sociální modifikaci v rámci předem daného, věčného a tedy obecného systému. Proto současný stav – dle Parsonse – by měl inklinovat ke stavu stability, což je považováno za „normální stav“, zatímco stránky nestability představují „nenormální“.

Sama skutečnost současného imperialismu však nemůže vystačit jen s preferencí normálního a jednoduše odmítat nenormální. Autorka publikace dobře postihla logiku servisní funkce dnešních buržoazních sociologických koncepcí. Pojem nestability se v buržoazních politických systémech dnes stále víc vnucuje, takže „velké teorie“ se musí rozvíjet i o tyto aspekty. Imperialismus potřebuje být zásobován různými teoriemi, které by byly kdykoli po ruce, aby se kurs interpretace mohl přizpůsobit měnícím se vnitřním vztahům a měnící se světové situaci. Této prvé potřebě, tj. přizpůsobit se vnitřním tendencím k narušování stability, vyhovuje zejména Dahrendorfova koncepce.

R. Dahrendorf pochopil, že prohloubení a rozšíření společenských konfliktů na základě zostření základního rozporu imperialistické společnosti nemůže být řešeno v duchu Parsonsovy teorie. Jeví se mu účelné přeorientovat pozornost nikoli na síly, jež podporují konsensus, integraci, funkčnost nebo stabilitu, nýbrž na síly, které vedou ke střetům, dezintegraci a změně. Smyslem je postavit se do čela těchto sil a působit, aby se nerealizovaly v nekontrolovatelných kolech. Podle jeho názoru musí být konflikty současné zvládnuty i zachovány. Ovlivňováním konfliktů nemá však být vytvořeno něco nového. Jde o to, aby mnohotvárné konflikty (nazírané jen v rovině jevů, *de facto* ovšem podmíněné základním rozparem podstaty imperialismu) nezostřovaly a nerozvíjely potence, jež by mohly existenčně narušit systém. Vedle toho se v Dahrendorfově koncepci projevuje i moment působící jako zdroj a teoretická opora současného buržoazního oportunismu. Jsou jím tzv. „pravidla hry“, podle nichž mají být konflikty řešeny. Jednotlivým konfliktním stranám přisuzuje Dahrendorf role hráčů, kteří usilují podle společných pravidel a volbou optimálních strategií o nejlepší výhru, přičemž řešení hry – pokud jde o „rozumné“ hráče –

zaručuje ne-li maximálně možnou průměrnou výhru, tak minimálně průměrnou prohru. Usiluje tedy i zde — i když jinak než Parsons — o zachování stavu rovnováhy a vůbec nepočítá s kvalitativní společenskou změnou.

Jestliže je Dahrendorfova koncepcie „krokem vpřed“ v rámci systému, snaží se Luhmannova koncepcie řešit problematiku systému vůči vnějšímu okolí. Chce reagovat na projevující se mezinárodní konflikty, přičemž jde především o konfrontaci kapitalistického světa se socialistickou soustavou a o problémy, jež vyplývají ze vztahu imperialistického světa vůči rozvojovým zemím.

Od padesátých let, od dob studené války, v buržoazní teorii totiž značně sílí výzkum mezinárodních konfliktů a tato skutečnost se stává i předmětem sociologického bádání. Nejdůležitějším cílem těchto snah je optimalizace imperialistické politické strategie vůči sílící socialistické soustavě.

Luhmann se proto nezaměřuje na regulaci vnitrosystémových procesů, kdy systém je nazírán jako skutečnost uzavřená a izolovaná, žijící sama pro sebe. Hledá jiný aspekt a domnívá se, že jej našel v pojmu „svět“, přičemž svět definuje jako to, co existuje, co se nachází mimo hranice a dosah systému. Na základě této konstrukce pak formuje vztah systému vůči světu. Převládá v něm adaptace na okolí, kdy rozhodování vnitrosystémových jednotek je především vnitrosystémovou redukcí komplexnosti v neustálém konfliktu s komplexním okolím.

Tím se de facto i Luhmann prohlašuje za obhájce těch teorií, které chtějí dosáhnout udržení a stabilizování pozdního kapitalismu intenzivnější adaptací na společenské okolí, jež se změnilo ve prospěch socialismu. Gnoseologicky je jeho koncepcie jedním z typů vztahového systémového relativismu, který opět uvádí na scénu překonaná filozofická stanoviska, pro něž objektivní moment v jevu mizí, ztrácí se. Objektivita světa je pokládána buď za nepoznatelnou, nebo za problém, jenž se nevysvětluje nebo se zcela eliminuje.

Ve své koncepci dospívá Luhmann ke kuriózní aplikaci pojmů „negace“ nebo „negace-negace“. Používá jich ve významu zcela zkreslujícím jejich marxistický smysl a zbavuje je právě těch momentů, jež je činí schopnými zachytit společenské kvalitativní změny, historicko-revoluční vývoj. „Negace“ je pro něj pouhou volbou alternativy a neutralizací ostatních alternativ, jež jsou k dispozici. „Negace-negace“ pak znamená, že se učiněná volba takřka zvrátí a na místo předcházející alternativy nastoupí alternativa jiná.

Závěrem můžeme shrnout, že kniha C. Warnkeové je dobrým přínosem ke kritice „velkých teorií“, jež produkuje buržoazní teorie. Umožňuje pochopit, jak politický pluralitní systém stimuluje pluralismus i v oblasti ideologie a teorie a snaží se tak poskytovat současnému imperialismu arzenál pružných argumentů, jež mohou být konjunkturně střídány.

I když recenzovaná publikace je jen pracovním vydáním — a i v převodu z němčiny jsou některá slabší místa — může být dobrou pomůckou při kritickém zhodnocování teoretické produkce v zemích rozvinutého imperialismu a přínosu nemarxistického myšlení k protimarxistickým a antikomunistickým tendencím.

Mojmír Köttner

Arbeiterklasse — Intelligenz — Studenten. Entwicklungstendenzen und Triebkräfte dauerhafter Bündnisbeziehungen. Probleme der kommunistischen Erziehung der studentischen Jugend (Robotnícka trieda — Inteligencia — Studenti. Vývojové tendencie a hnacie sily trvalých vzázkových vzťahov. Problémy komunistickej výchovy študentskej mládeže)

Berlin, Dietz Verlag 1976, 400 s.

Vedecko-pedagogickí pracovníci katedry spoločenských vied Polytechnického inštitútu M. I. Kalinina v Leningrade a sekcie marxizmu-leninizmu Technickej univerzity v Drážďanoch — menovite H. Dörrer a A. G. Ševelev (hlavní redaktori kolektívnej publikácie), E. Franz, H. Kapson, K. Müller, J. Rudolph, D. Teichmann, N. N. Telegin, E. Volprich, J. G. Vilunas — zostavili ucelené a prehľadné sociologické dielo základného významu z hľadiska skúmania súčasných problémov sociálnotriednej štruktúry vyspelej socialistickej spoločnosti. Ťažiskom publikácie sú problémy vzťahov prírodovedecko-technickej inteligencie k robotnickej triede, otázky jej rozvoja ako i výchovy študentov ako budúceho partnera v zväzku robotnickej triedy a inte-